

ÜSKÜDAR SEMPOZYUMU

I

23 - 25 MAYIS 2003

BİLDİRİLER

CİLT 1

Editörler

Prof. Dr. Zekeriya Kurşun
Doç. Dr. Ahmet Emre Bilgili
Dr. Kemal Kahraman
Celil Güngör

Tel. 0216 341 05 00
Fax 0216 391 60 61

ÜSKÜDAR
BELEDİYESİ

Üsküdar Belediye Başkanlığı
Üsküdar Araştırmaları Merkezi
Yayın No: 10

ISBN Takım No: 975-97606-6-5
ISBN Cilt-1: 975-97606-7-3

Editörler

Prof. Dr. Zekeriya Kurşun
Doç. Dr. Ahmet Emre Bilgili
Dr. Kemal Kahraman
Celil Güngör

Kapak, İç Düzen

Artus İletişim Sanatları
0212 347 02 20

Baskı, Cilt

Seçil Ofset
0212 629 06 15

İstanbul, Ocak 2004

Üsküdar Sempozyumu

Yer: Üsküdar Belediyesi Çamlıca Eğitim Merkezi

Tarih: 23-25 Mayıs 2003

Düzenleyen: Üsküdar Belediyesi

GEÇMİŞTEN GÜNÜMÜZE ÜSKÜDAR MEVLEVÎHÂNESİ

Sezai Küçük*

A. İstanbul Mevlevîliği

Mevlevîlik, XIII. asır sonlarında Konya'da Mevlânâ Celaleddin Rûmî adına, oğlu Sultan Veled tarafından kurulan tarîkatın adıdır. Bu tarikat, "Efendimiz" anlamına gelen "Mevlânâ" adıyla anılan Belhli Celâleddîn Muhammed'e nispet edilmiş ve vefatından sonra Konya'da gelişip, Anadolu Beylikler dönemi ve altı asırlık Osmanlı İmparatorluğu boyunca, Türk toplumunu belki de en yakından etkileyen tarikatlardan birisi olmuştur.

Mevlânâ'dan sonra yerine geçen Hüsameddin Çelebi, Mevlânâ'yı sevenleri ve bağlılarını bir arada tutmuş fakat bir tarikat ihdâs etmemiştir.¹ Hüsameddin Çelebi'den sonra Mevlânâ'nın oğlu Sultan Veled'in babasının makamına geçmesiyle birlikte, Mevlevîğin tarikat olarak kuruluş dönemi başlamıştır. Teşkilatçı bir kişiliğe sahip olan Sultan Veled, Mevlânâ türbesinin yapılmasını sağlamış, bu suretle Mevlânâ'yı sevenler için tekke anlamına bir merkez kurulmuştur. Zamanında görevde olan idarecilerle kurduğu yakınlık neticeinde türbeye vakıflar sağlamış, Amasya, Erzincan ve Kırşehir'e halifeler gönderip, Mevlevî tekkeleri açtırmış ve tarîkatın usûl ve erkanını tespit ederek, Mevlevîliği kuralları, törenleri sabit bir tarikat haline getirmeye çalışmıştır.²

XIII. yüzyıl sonlarına doğru Konya'da Sultan Veled tarafından kurulan bu tarikat, erken Osmanlı dönemi boyunca Anadolu'nun önemli ticaret merkezlerinde örgütlenmiş ve İstanbul'un fethiyle birlikte şehrin gündelik hayatına giren ilk tarikatlardan biri olmuştur.³

Mevlevîlik, Osmanlı İmparatorluğu'nun pay-i tahtı olan İstanbul'da ilk dergâhını Fatih Sultan Mehmed (1452-1481) zamanında, kiliseden camiye çevrilen ve daha sonra Kalenderhâne Zâviyesi olarak dervişlere tahsis edilen⁴ binada, tam manasıyla bir

* Yrd. Doç. Dr., Sakarya Üniversitesi İlahiyat Fakültesi.

¹ Feridüddin b. Ahmed-i Siphalsalar, *Risâle-i Siphalsalar (Mevlânâ ve Etrafındakiler)*, (trc. Tahsin Yazıcı), Tercüman 1001 Temel Eser, İstanbul 1977, s. 138, 144.

² Abdülbaki Gölpınarlı, *Mevlânâ'dan Sonra Mevlevîlik*, İstanbul 1983 (İkinci Baskı), s. 244-266; a. mlf. *Mevlevî Âdâb ve Erkânı*, İstanbul, 1963, s. 3; M. Fuad Köprülü, *Anadolu'da İslamiyet*, (hzl. Mehmet Kanar), İstanbul 2000, s. 54-55; Bediuzzaman Firûzanfer, *Mevlânâ Celâleddîn*, (trc. F. N. Uzluk), İstanbul 1990, (Feridun Nafiz Uzluk'un önsöz'ü), s. 3-9. Mehmet Önder, *Yüzyıllar Boyunca Mevlevîlik*, Ankara 1992, s. 5-6.

³ Ekrem Işın, "İstanbul'un Mistik Tarihinde Mevlevîhâneler", *İstanbul Dergisi*, 1993, sa. IV, s. 119.

⁴ Hüseyin b. İsmail Ayyansarayî, *Hadîkatü'l-Cevâmi*, İstanbul 1281, I, 166; E. Hakkı Ayverdi, *Fatih Devri Mimarisi*, İstanbul 1953, s. 17; Nejat Göyünç, "Kalenderhâne Camii", *Tarih Dergisi*, C. XXXIV, 1984, s. 485-494, M. Baha Tanman, "İstanbul Mevlevîhâneleri", *Osmanlı Araştırmaları*, sa. XIV, İstanbul 1994, s. 178.

Mevlevî dergâhı şeklinde açmıştır.⁵ Daha sonra 897/1491 senesinde, II. Bâyezid dönemi devlet adamlarından Iskender Paşa (1481-1512) Galata Mevlevîhânesi'ni⁶, 1006/1597 yılında Yeniçeri Katibi Malkoç Mehmed Efendi (ö. 1056/1646) Yenikapı Mevlevîhânesi'ni⁷, 1030/1621 yılında Ohrili Hüseyin Paşa (ö. Mayıs 1031/1622) Beşiktaş Mevlevîhânesi'ni⁸, XVII. yüzyılın ikinci çeyreğinde, 1032/1623-1042/1631 seneleri arasında Sırrî Abdî Dede Efendi (ö. 1041/1631) Kasımpaşa Mevlevîhânesi'ni, 1205/1790 yılında da Halil Nûman Dede Üsküdâr Mevlevîhânesi'ni kurmuştur⁹.

İstanbul'da ilk mevlevîhânenin açılmasından itibaren tekkelerin kapatılma tarihi olan 4 Eylül 1925 tarihine kadar geçen beş asır süre zarfında her ne kadar varlığını sürdüren yukarıda isimlerini verdiğimiz beş mevlevîhânedен söz edilse de¹⁰, bunlara kaynaklarda isimlerine rastlanan fakat bu beş mevlevîhâne gibi ömürlü olmayan, diğer üç mevlevîhânenin de eklenmesi gerekmektedir. Böylece beş asır boyunca İstanbul'da sekiz Mevlevî tekkesi tesis edilmiştir¹¹.

İstanbul'da tesis edilen mevlevîhânelerin kronolojik sıralamasına göz aacak olursak; fethi müteakip Fatih Sultan Mehmed tarafından, yukarıda zikri geçen ve *Hristos Akataleptos Kilisesi*'nin camiye tebdili, daha sonra da Kalenderhâne Zâviyesi olarak derişlere tahsisi sûretiyle Mevlevîlere verilen mezkur mekan, şehrin ilk mevlevîhânesi olarak kabul edilir¹².

Bu mevlevîhâne ile ilgili yaygın kanaat, azbir zaman sonra bu dergâhın Mevlevîhâne olma özelliğini kaybettiğidir. Kaynakların çoğu da bu mevlevîhânedен hiç bahsedilmemiş ve ilk mevlevîhâne olarak 897/1491-1492'de Divâne Mehmed Çelebi adına kurulan Galata (Kulekapısı) Mevlevîhânesi'ni gösterilmiştir¹³. Yukarıda ismi geçen zâviye-

⁵ Fatih Mehmet II Vakfiyeleri, Ankara 1938, s. 323-328, A. Gölpinarlı, *Mevlânâ'dan Sonra Mevlevîlik*, s. 336-337.

⁶ Iskender Paşa ile ilgili geniş bilgi için bk. M. Tayyib Gökbilgin, *XV. ve XVI. Asırlarda Edirne ve Paşa Livasındaki Has Mukataa, Mülk ve Vakıflar*, İ.Ü.E.F. Yayınları, İstanbul 1952, s. 432-433; Ö. Lütü Balkan-E. Hakkı Ayverdi, *İstanbul Vakıfları Tahrîr Defteri (953/1546 Tarihli)*, İstanbul 1970, s. 222; Can Kerametli, *Galata Mevlevîhânesi Divan Edebiyatı Müzesi*, İstanbul 1977, s. 18-19.

⁷ Ayvansarayî, a.g.e. C. I, 228; M. Ziyâ, *Merâkiz-i Mühimme-i Mevlevîyeden Yenikapı Mevlevîhânesi*, İstanbul 1329, 35-41.

⁸ Ayvansarayî, a.g.e. C. II, S. 104; Zâkir Şükrü Efendi, "İstanbul Tekkeleri Silsile-i Meşâyihî III", (nşr. Şinasi Akbatu), *İslam Medeniyeti Dergisi*, Hairan 1981, V, 107; A. Süheyl Ünver, "Beşiktaş-Çırağan Mevlevîhânesi Hakkında", *Mevlânâ ve Yaşama Sevinci* (hzl. Fevzi Halıcı), Ankara 1978, s. 166'dan naklen. (1244/1867'de yıktırılan Beşiktaş Mevlevîhânesi 1287/1870'de Maçka sirtlarında inşa ettirilen yeni yerine, oradan da Eyüp'te Bahâriye kıyılarında 1291/1874-1294/1877 yılları arasında inşası tamamlanan Bahâriye Mevlevîhânesi'ne taşınmıştır.)

⁹ Hüseyin Vassaf, *Sefîne-i Evliyâ*, İSAM Kütüphanesi, nr. 1999, V, 225.

¹⁰ Muzaffer Erdoğan, "Mevlevî Kuruluşları Arasında İstanbul Mevlevîhâneleri", *İ.Ü.E.F. Güney-Doğu ve Avrupa Araştırmaları Dergisi*, sa. 4-5, İstanbul 1975-1976, s. 24.

¹¹ Bedii Şehsuvaroğlu, "Galata Mevlevîhânesi" *Tercüman Gazetesi*, 8 Mayıs 1972; Ekrem Işın; a.g.m., s. 120.

¹² Ayvansarayî, a.g.e., C. I, 166; E. Hakkı Ayverdi, *Fatih Devri Mîmârisi*, İstanbul 1953, s. 17; Nejat Göyünç; "Kalenderhâne Camii", *Tarih Dergisi*, C. XXXIV, 1984, s. 485-494. M. Baha Tanman, a.g.m., C. XIV, S. 178. Bu mevlevîhânenin düzenlenen vakfiyesinde; "zâviyede bir şeyhin, bir de mücâvirlerin yemeklerine nezâret eden zâviye nâzırının bulunması, bir hâfızın Cuma günleri Cuma namazından sonra sema' meclisinde Mesnevî okuması, sohbetin sonunda meclis-i sema'n bir aşırıla tamamlanması, Mevlevîler ıstılahında mutrib denen dört kişinin adet olduğu üzere dostlarıyla sema' meclisi yapmaları" şart koşulmuş, bu suretle Kalenderhâne zâviyesi, tam manasıyla bir Mevlevî dergâhı şeklinde açılmış ve böylece fetihten sonra İstanbul'da açılan ilk mevlevîhâne olma hüviyetini kazanmıştır. Bk. *Fatih Mehmet III Vakfiyeleri*, s. 323-328. A. Gölpinarlı, *Mevlânâ'dan Sonra Mevlevîlik*, s. 336-337.

¹³ A. Gölpinarlı, *Mevlânâ'dan Sonra Mevlevîlik*, s. 337; B. Tanman, a.g.m., s. 178.

yi ilk mevlevîhâne kabul edersek, İstanbul'da kurulan ikinci Mevlevî tekkesi de diyebileceğimiz Galata Mevlevîhânesi'nin tesisıyla birlikte, İstanbul Mevlevîlik tarihinde ilk özgün dergâhını vücûda gelmiştir¹⁴.

İstanbul'da tesis edilen üçüncü tekke, yaklaşık aynı yıllarda, aslen Mevlânâ soyuna mensup bulunan fakat Nakşbendî şeyhi Molla İlâhî'ye intisab ederek Nakşî icâzeti alan¹⁵ Âbid Çelebi (ö. 903/1497)'nin, XV. yüzyıl sonunda¹⁶ Fatih semtinde Otlukçu Yokuşu'nda kurduğu dergâhtır. "Fatih Mevlevîhânesi" diye de bilinen, hem Mevlevî hem de Nakşî tarikatının temsilciliğini yapan bu tekkede, *Mesnevî* de okutulmakla birlikte, Nakşî zikri olan "hatm-i hâcegân" da icrâ edilmiştir. XIX. yüzyılda, mezkur tekkenin yönetimi üslenen Sa'diyye mensubu Hasırîzâde Ailesi¹⁷ *Mesnevî* okutma geleneğini sürdürerek, dergâhın yıkılan sema'hânesini tekrar inşa ettirmişlerdir¹⁸.

1925'e kadar varlığını sürdüren beş mevlevîhânenin dışında, önce Evliyâ Çelebi'nin *Seyahatnâme*'sinde Eyüb Mevlevîhânesi olarak geçen¹⁹ ve daha sonra sadece Mehmed Ziya Bey'in değindiği bir başka mevlevîhâne bulunmaktadır. Başkaca kaynaklarda rastlanmayan bu malumata göre: "*Defterdâr İskeleyi'nin arka taraflarına müsâdif Zâl Mahmud Paşa Türbesi civarında Sultan Mustafa'nın bidâyet-i culûsunda Yeniçeri Ocağı Başçavuşu Kara Mizah, burada bir mevlevîhâne tesis ve inşa etmiş ise de resm-i kuşâdı icrâ edilmeyen evvel vukua gelen bir hareket-i arzda geceleyin yulup hâk ile yeksân olmuş ve bir daha yapılmamıştır*"²⁰.

Yukarıda ismi geçen Mevlevî tekkelerinden başka İstanbul'da kurulduğu kabul edilen bir diğer tekke de, 1229/1814'te Dolapçı lakabıyla anılan ve Kasımpaşa Mevlevîhânesi dervişlerinden olan Mehmed Dede (ö. 1240/1824)'nin Eyüp'te Gümüşsuyu civarında İdris Köşkü diye marûf mekanda kurduğu dergâhtır. Bu dergâhın tesisine İstanbul'daki diğer Mevlevîhane şeyhleri rıza göstermemişler²¹ ve Dolapçı Mehmed Dedi'nin Şevval ayı için-

¹⁴ B. Tanman, a.g.m., s. 178.

¹⁵ Ayvansarâyî, a.g.e., C. I, s. 115, 220-22; Baha Tanman, "Âbid Çelebi Tekkesi", *DBIA*, İstanbul 1993, C. I, s. 57; a. mlf., "Âbid Çelebi Tekkesi", *DIA*, C. I, s. 308; Ayvansarâyî, Âbid Çelebi'nin 922/1516'da vefat eden Emir Buhârî ile pîrdaş ve Fatih Cami'ne yakın Yarhisar Cami civarında bir Âbid Çelebi Mescidi olduğunu nakletmektedir. Ayvansarâyî, a.g.e., C. I, s. 115, 220-221.

¹⁶ Evliyâ Çelebi "Sultan Beyazîd dönemi şeyhleri arasında zikrettiği Âbid Çelebi'nin İstanbul'daki dergâhına defnedilmiş olduğunu" nakletmektedir. Bk. Evliyâ Çelebi, *Seyâhatnâme*, (Sadeleştiren, Mümin Çevik) Üçdal Neşriyat, İstanbul, 1985, C. I, s. 340.

¹⁷ *Sûrnâme*, İstanbul Üniversitesi Kütüphânesi, İbnülemin Yazmaları, nrk. 2802, vr. 21b.

¹⁸ Başbakanlık Osmanlı Arşivleri (*BOA*), İrade Evkaf, nr. 1966, (20 Ramazan 1313). XIX. Yüzyılın birinci çeyreğinde, mevlevîliği ile ünlü zamanın devlet ricâlinden Mehmed Saîd Halet Efendi tarafından tekkenin tekrar mevlevîhâne olarak ihyâsı için II. Mahmud nezdinde girişimlerde bulunmuşsa da, 1239/1823'de idam edilmesi üzerine bu girişimi yarım kalmıştır. 1918 yılında çıkan büyük Fatih Yangını'nda tarihe karışan söz konusu tekke ile ilgili Gölparlı; "Otlukçu Yokuşu sokağında inerken sol taraftaki Salih Zeki sokağının sağ yanında küçük bire vin önünde bulunan mezarlıklarda Âbid Çelebi'nin mezartaşımı ve bazı Sa'diyye tarikatı mensublarının ve bir iki de Mevlevînin mezar taşına rast geldiklerini" belirtse de, Âbid Çelebi Tekkesi'nden günümüze bazı duvar izlerinden ve mezar taşlarından başka bir şey intikal etmemiştir. Bk. A. Gölparlı, *Mevlânâ'dan Sonra Mevlevîlik*, s. 338; Baha Tanman, "Âbid Çelebi Tekkesi", *DBIA*, İstanbul 1993, C. I, s. 57-58, E. Işın, a.g.m., s. 120.

¹⁹ "Sultan Mustafa'nın ibtidâ-yı culûsunda Yeniçeri ocağı başçavuşu "Kara Mizah", Zâl Paşa gurbunda, hadîka-i her dem bahar içre bir mevlevîhâne bina ettirmişti ki, naziri bulunmazdı. Bir gece zelzele olup mevlevîhâneyi yerle yeksan etti. Zemini bostan olmuştur." Evliyâ Çelebi, *Seyahatnâme*, C. I, s. 395.

²⁰ Mehmed Ziya, *İstanbul ve Boğaziçi*, İstanbul 1928, C. II, s. 219. Şüphesiz adı geçen bu sonucu mevlevîhânenin Eyüb'te daha sonraları kurulan Bahariye Mevlevîhânesi ile hiçbir ilgisi yoktur.

²¹ Bu tekke ve kurucusu Dolapçı Mehmed Dede ile ilgili Seyyid Abdülbâkî Nâsır Dede *Defter-i Dervişan II*'da şu bilgilere yer verilmektedir:

de 1240/1824 tarihinde vefatıyla²² da tekke tarihe karışmıştır ve bu gün mevcut değildir²³.

İstanbul Mevlevîliği, İstanbul merkezli Osmanlı tarikat kültüründe tarih boyunca çok önemli bir mevkiye sahip olmasına rağmen, İstanbul'daki diğer tarikatlerin çoğundan daha az sayıda tekkeye sahip olmuştur. Bunun başlıca sebebi; diğer tarikatlardan farklı olarak Mevlevîliğin bazı araştırmacıların “popüler sufizm” diye adlandırdıkları, geniş tabanlı tasavvuf hayatı yerine, “entelektüel sufizm” diye tarif edilen ve başından beri tasavvuf kültürünün klasik boyutunu temsil eden, düşüncesi, edebiyatı, musikisi, irfanı, adâb ve erkânı ile daha seçkin bir düzeye hitap etmesi olarak kabul edilmiştir²⁴.

Mevlevîlik, İstanbul'a girmesiyle birlikte tarikatın yapısı gereği üst düzey yöneticilerden ve entelektüel çevrelerden yüksek teveccüh görmüş ve İstanbul Mevlevî tekkele-ri bu kesimler tarafından sürekli görüp gözetilmiştir. Mevlevîliğe muhib olanlar ve intisap edenler, kadınlardan, divan kâtiplerinden, resmî memurlardan, valilerden, mevki sahibi yüksek kişilerden, beylerden, beyzâdelerden ibarettir. Bunlar arasında halk tabakasına mensup olanlar pek az görülmektedir²⁵.

“İstanbul Mevlevîhâneleri topografik konumları bakımından tıpkı Bektaşî tekkele-ri gibi şehir merkezinden uzakta, sur dışında inşa edilmişlerdir. Zamanla şehrin büyü-mesi neticesinde yoğun iskan alanları içerisinde kalan bu dergâhlar, ibadet, eğitim, ko-naklama ve diğer toplumsal hizmet amaçlı yapılardan oluşan bir külliye niteliğindedir. Genellikle tarikata intisap etmiş devlet adamlarının geniş arazileri üzerinde kurulan bu külliyelerin merkezini mimarî program açısından birbiriyle kaynaşmış, semahâne ve türbeden meydana gelen yapı grubu oluşturur. Bu çekirdeğin etrafında özellikle türbe-yi bir kuşak gibi saran mezarlık olan hâmuşân ve ibadet amaçlı meydan-ı şerif ile mes-cit yer alır. Şeyh ailesinin ikamet ettiği harem ve selamlık daireleri ile geçici konaklama-ya mahsus mihmân-hâne, Mevlevî dergâhının barınma amaçlı yapıları olup, yine bu gru-ba dahil edilecek derviş hücreleri ise hem barınma hem de tarîat içi eğitimin verildiği mekanlardır. Bu mekanı matbah-ı şerif, somathâne, şerbethâne, gusûlhâne, çamaşırhâne, kütüphanê, muvakkithâne, kiler, helâ ve hamamdan oluşan diğer bir yapı grubu ta-

“Derviş Mehmed, II. Ebu Bekir Çelebi (ö. 1148/1785) zamanında çile çıkarıp Yenikapı Dergâhı'na gelip hücreniş9n olmuştur. Daha sonra evlenen Mehmed Dede'nin iki karısı olması sebebiyle biri Kasımpa-şa'da diğeri de Eyüb'te İmak üzere iki evi vardır. Kendisini Kasımpaşa müntesibi sayan ve bu dergâhın dervişlerinden görünen Mehmed Dede, 1231/1817 Zilkâdesinde İdris Köşkü'nde satın aldığı birkaç evi mevlevîhâne olarak inşa etmiştir. 27 Safer 1231/1817 tarihinde tanzim ettirdiği bir vakfiye ile zâviyedâr-lıkta tevliyeti kendisine ve kendisinden sonra erkek evlâdına şart koşmuş ve Konya'dan Çelebi'den de icazetnâme istemiştir. 1232/1817 Şevvalinin ilk günü icazetnâme ve daha sonra da 1234/1818 Muharrem-inin on sekizinci günü me=şihatnâme gönderilmiş ve mukâbele yapılmasına izin verilmiştir. Şevval 1240/1825 tarihinde Dolapçı Mehmed Dede vefat etmiş ve Kasımpaşa Mevlevîhânesi'ne defnedilmiştir.” Bk. Abdülbâkî Nâsır Dede, *Defter-i Dervîşân II*, Türkiye Diyanet Vakfı İslam Araştırmaları Merkezi Kütüphanesi (ISAM), nr. 18112, s. 71. Aynı memnuniyetsizliği o dönemi idrak eden Ayvansarayî de dile getirmekte ve “Âsitâne-i Aliyye'de olan şeyhler muâraza ettiklerinden, birveçhile sema' ve âyin-i Mevleviy-ye'den bir nesne kâdir olmayıp hâli üzere terk edilmekle tedricen münhedim oldu.” demektedir. Ayvansarâ-yî, a.g.e., C. I, s. 265; A. Gölpinarlı, *Mevlânâ'dan Sonra Mevlevîlik*, s. 339-340.

²² *Defter-i Dervîşân II*, s. 90. Zamanın Yenikapı Mevlevîhânesi şeyhi Recep Hüsnî Dede'nin düştüğü kayıt şöyledir: “Vefat-ı Dülâbî Şeyh Muhammed Efe9ndi mezkur kudemâ-yı tarikat-ı aliyyeden olup, Hazret-Hâlid civarında İdris Köşkü nâm mkahalde bir zâviye-i Mevlevîyye bina idüb lakin mukabeleye Çelebi-Efendimiz tarafından me'zûn olmamış, çok zaman emeli olup mukadder olmamıştır. Şevval 1240/1824” Bkr. *Defter-i Dervîşân II*, s. 90.

²³ E. Işın, a.g.m., s. 120.

²⁴ B. Tanman, a.g.em., s. 177-178.

²⁵ A. Gölpinarlı, *Mevlânadan Sonra Mevlevîlik*, s. 256.

mamlar. Çeşme, şadırvan, sebil, sarnıç ve kameriye gibi mimarî unsurlar da mevlevîhânenin bünyesinde yer almışlardır”²⁶.

Istanbul mevlevîhânelerinden Galata, Yenikapı, Beşiktaş/Bahariye, Kasımpaşa âsitâne niteliğinde, buna karşılık Üsküdar’ın seyyahların konaklaması için tasarlanmış bir zâviye olduğu bilinmektedir. Bu âsitâne-zâviye ayrımının belirli bir ölçüde söz konusu yapıların mimarî programını etkilediği, âsitânelerin daha geniş kapsamlı; semahâne, dedegân hücreleri, selamlık, harem gibi ibadet, barınma ve eğitim ihtiyaçlarına cevap verir tarzda Mevlevî Külliyesi olarak, Mescid-i Nebevî’nin, Hz. Peygamberdönemindeki fonksiyonu göz önüne alınarak inşâ edildiği görülmektedir²⁷. Aynı şekilde semahâne ve türbelerin Kasımpaşa Mevlevîhânesi hariç bütün diğer örneklerde (hatta Anadolu’daki bir çok mevlevîhâne de) aynı bölüm içinde olması Mevlevîler arasında “velâyet”e verilen önemin, Yunus Emre’nin “Ölen hayvan imiş aşıklar ölmez” mısrası ile en veciz ifadesini bulan inancın, mimarî yansımından başka bir şey olmadığı görülür. Bu yapılanmanın mimarî kaynağı da, Hz. Peygamber’in merkadi ile Mescid-i Nebevî’nin aynı özelliği taşıması ve bunun Konya Mevlânâ Dergâhı ile ilk örneğinin mevlevîlerce tesis edilmiş olmasıdır. Yine bu anlayış çerçevesinde Üsküdar Mevlevîhânesi’nde karşılaşılan zemin katın türbeye üst katın semahâneye tahsis edilmesi de Osmanlı öncesi Anadolu Türk mimarîsinde yaygın olan Kümbet anlayışının bir yansıması olarak değerlendirilebilir.

Istanbul’daki Mevlevî dergâhlarının şehir merkezinden uzakta sur dışında bağlık, çiftlik ve bostan gibi yerlerde kurulmaları, mevlevîlerin gönül huzuruna ve tabiat güzelliğine önem vermeleriyle, kalabalığın tecessüsünden, bazı mutaassıp çevrelerin kınamasından uzak olmayı arzu etmeleriyle, ayrıca mevlevîhânelerin geniş bir araziye ihtiyaç gösteren oldukça kapsamlı bir mimarî programa sahip olmalarıyla açıklanmıştır.

Şunu da ilave etmek gerekir ki, İstanbul mevlevîhâneleri inşâ edildikleri bölgele-
rin mimarî anlayışlarına uygun tarz ve malzeme ile tesis edilmişlerdir. Bütün İstanbul’da yaygın ahşap mesken tipinin bir örneği olan ve devasa bir ahşap konağı andıran Kasımpaşa Mevlevîhânesi ile çevresindeki yalılara tam bir uyum içinde olan Bahariye Mevlevîhânesi bu hususta en bâriz iki örneği teşkil eder”²⁸.

B. Üsküdar Mevlevîhânesi

Üsküdar Mevlevîhânesi, İstanbul’da kurulup da tekke ve zevâyanın ilga edildiği 1925 senesine kadar faaliyetlerini sürdüren Mevlevî tekkelerinin kuruluş tarihi bakımından sonuncusudur. İstanbul’da bulunan diğer dört mevlevîhâne Avrupa yakasında inşâ edilmiş olduğu halde, Üsküdar Mevlevîhânesi Anadolu yakasında kurulmuştur. Üsküdar İlçesi’nde, İmrahor semtinde, Ayazma Mahallesi’nde, Doğancılar Cadesi’nin batı yakasında yer almaktadır²⁹.

²⁶ Ahmet Işık Doğan, *Osmanlı Mimârisinde Tarikat Yapıları, Tekke, Zâviye ve Benzeri Nitelikteki Fütüvvet Yapıları*, İstanbul 1977, s. 138-161; B. Tanman, a.g.m., s. 178-180.

²⁷ Bu konuda geniş bilgi için bk. I. Numan, “Dini-İçtimai Müesseselerimizin Doğuşunda ve Mimarî Tekamülüne Mescid-i Nebevinin Tesiri”, *Kubbealtı Akademi Mecmuası*, 3 Temmuz 1982, s. 37-52.

²⁸ B. Tanman, a.g.m., s. 178-181. İstanbul mevlevîhânelerinin mimarî tarzlarına dair geniş bilgi için ayrıca bk. Baha Tanman, *Istanbul Tekkelerinin Mimâri ve Süsleme Özellikleri*, (Basılmamış Doktora Tezi), İ.Ü.E.F. Kütüphânesi, İstanbul 1990, Kayıt No: TF 39, s. 342-370, 423-448, 499-513, 569-596; Bârihüdâ Tanrıkorur, *Türkiye Mevlevîhânelerinin Mimârî Özellikleri*, (Basılmamış Doktora tezi), Konya 2000, s. 157-167, 198-240, 284-305, 338-388.

²⁹ A. Gölpınarlı, *Mevlanâ’dan Sonra Mevlevîlik*, s. 339; Baha Tanman, “Üsküdar Mevlevîhânesi”, *DBIA*, VII, 348. *Sefîne-i Evliyâ*’da ise üsküdar Mevlevîhânesi’nin bulunduğu mekan o zaman ki yer ve mahalle isim-

Kuruluşundan itibaren bir Mevlevî zâviyesi özelliği taşıyan bu dergâh, İstanbul'da bulunan diğer mevlevîhânelerden farklı olarak, özellikle taşradan İstanbul'a gelen ve İstanbul'dan Anadolu yönüne doğru hareket eden Mevlevî şeyh veya dervişlerin konaklaması için tasarlanmıştır. Öyle ki, Anadolu'dan özellikle de Konya'dan gelen Mevlevîler burada konaklamış, birkaç gün istirahat ettikten sonra yapacakları işlere koyulmuş, Anadolu'ya gidecekler ise; yol ihtiyaçlarını hazırladıktan sonra Üsküdar Mevlevîhânesi'nden yola çıkmışlardır³⁰.

XVIII. asrın sonlarına doğru kurulan mevlevîhanenin bânisi ve ilk şeyhi Halil Nûman Dede'dir³¹.

C. Üsküdar Mevlevîhânesi Şeyhleri

1. Halil Nûman Dede (ö. 1213/1798)

Üsküdar Mevlevîhânesi'nin kurucusu, Şeyh Halil Nûman Bey, 1102/1691 tarihinde Osmanlı vezirlerinden Yiğit Ali Paşa'nın oğlu olarak doğmuş ve terk-i dünya ederek Konya'ya gitmiş, çile çıkarmış ve bir müddet sonra Galata Mevlevîhânesi'ne yirminci Şeyh olarak atanmıştır³². Halil Nûman Dede bu mevlevîhânedeki Bakkalzâde Şeyh Ali Dede (meşîhati'nin ref'i 1201/1786)'den sonra dört yıl şeyhlik yapmış, daha sonra 1205/1790 tarihinde Galata Mevlevîhânesi meşîhatinden azledilmiştir³³.

Muhtemeldir ki, daha önce XVII. asırda Galata Mevlevîhânesi postnişini iken 1019/1611 tarihinde³⁴ Mevlânâ Dergâhı postnişini Bostan Çelebi (ö. 1040/1630) tarafından bilinmeyen sebeplerle bu makamdan azledilmiş³⁵ ve Kasımpaşa Mevlevîhânesi'ni kurmuş olan Abdî Dede'yi örnek alarak, Üsküdar'da bulunan evini tadilata tabi tutup bir de semahâne ekleyerek, 1205/1790 senesinde³⁶ Üsküdar Mevlevîhânesi'ni tesis et-

leriyle şöyle târif edilmektedir: "Medine-i Üsküdar'da, Rum Mehmed Paşa Mahallesi'nde vâkı', etraf-ı erbiâsi Kahveci Halil Ağa menzili ve hallâc ve kürkçü dükkanları ve tarik-ı âmm ile mahdûd..." Bk. *Sefîne-i Evliyâ*, V, 224. Ayrıca burada şunu ifade etmek gerekmektedir ki; Üsküdar Mevlevîhânesi ile ilgili en geniş kaynak, *Sefîne-i Evliyâ* müellifi Hüseyin Vassaf Efendi'nin dergâhın son Şeyhi Ahmed Remzi Dede'den istediği ve Ahmed Remzi Dede'nin de bir risale halinde yazarak Hüseyin Vassaf'a verdiği ve onu da *Sefîne-i Evliyâ*'ya koyduğu bu risaledir. Bu sebeple en geniş ve tek kaynak olması nedeniyle biz de daha çok bu risaleden faydalandık. Geniş bilgi için bk. *Sefîne-i Evliyâ*, V, 224 vd.

³⁰ A. Gölpinarlı, *Mevlânâdan Sonra Mevlevîlik*, s. 338; Baha Tanman, a.g.m., *DBİA*, VII, 348. Buna 1230/1815'te İstanbul'a gelen Said Hemdem Çelebi'yi örnek verebiliriz. Hemdem Çelebi, İstanbul'da bir ay kadar kalmış, Yenikapı Mevlevîhânesi'ne uğramışlar, 4 Cemâziye'l-Evvel 1230/1815 cuma günü Beşiktaş Mevlevîhânesi'nden ayrılıp Üsküdar'a geçmiş, Üsküdar Mevlevîhânesi'nde misafir olmuş, aynı ayın onuncu perşembe günü, oradan da ayrılıp "ayrılık çeşmesi"ne kadar atla gitmiş, bütün Mevlevî şeyhleriyle dervişleri, orada el öpmüşler, dua edilip gülbank çekilmiş, Çelebi, geçirenlerin geri dönmelerine müsâade etmiş, taht-ı revâna binerek Konya'ya uğurlanmıştır. Bk. *Defter-i Dervîşân II*, s. 41.

³¹ *Sefîne-i Evliyâ*, V, 224; *Sicill-i Osmânî*, IV/11, 572; *Zâkir Şükrü*, a.g.e., s. 24; Behçetî İsmail Hakkı Üsküdarî, *Merâkid-i Mu'tebere-i Üsküdar*, (hzl. Bedii Şehsuvaroğlu), İstanbul 1976, s. 89; I. Hakkı Konyalı, *Âbideleri ve Kitâbeleriyle Üsküdar Tarihi*, İstanbul 1976, s. 211.

³² Osman Şevki, *Mevlevî Şeyhleri*, Galata Mevlevîhanesi Divan Edebiyatı Müzesi, nr. 103, s. 1; *Sefîne-i Evliyâ*, V, 175, 224; *Sicill-i Osmânî*, IV/11, 572; *Zâkir Şükrü*, a.g.e., s. 24.

³³ Osman Şevki, a.g.e., s. 1; *Sefîne-i Evliyâ*, V, 175, 224; *Sicill-i Osmânî*, IV/11, 572; *Zâkir Şükrü*, a.g.e., s. 24; *Tarih-i Cevdet*, VI, s. 108.

³⁴ Seyyid Sahih Ahmed Dede, *Mecmuâtü't-Tevârih-i Mevlevîyye*, Mevlânâ Müzesi Kütüphanesi, Kayıt no: 5446, s. 161; Rühî Dede, a.g.e., 14b.

³⁵ *Ayvansarayî*, a.g.e., C. II, s. 43; İzzet Molla, *Mensur Silsilenâme*, vr. 33b.

³⁶ *Sicill-i Osmânî*'de Nûman Dede'nin Galata Mevlevîhânesi'nden azli 1204/1789, Üsküdar Mevlevîhânesi'ni tesis tarihi 1208/1793 olarak verilmektedir ki, bu iki tarihte *Sefîne-i Evliyâ*'da da belirtildiği gibi yanlış. Gerek Üsküdar Mevlevîhânesi Vakfiyesi'nde gerekse İzzet Molla'nın Manzum Galata Mevlevîhâne-

miş ve evini ve Tire'deki çiftliğini dergâha vakfetmiştir³⁷.

Sefine-i Evliyâ'da aktarılan vakfiye ile ilgili bilgilere göre; 5 Rebiu'levvel 1205/1790 tarihli vakfiye senedi, Galata Mevlevihânesi meydan odasında teşkil edilen bir mecliste akdedilmiştir. Tanzim edilen bu vakfiye senedinde; mevlevihânenin yeri târif edilmiş ve Nûman Dede'nin evini, Mevlevî zaviyesi olarak vakfettiği belirtilmiştir. Vakfın tevliyeti de önce kendisine, kendisinden sonra ise sulbünden gelen ve Mevlevî terbiyesi görmüş ve şeyh olmaya layık, küçük veya büyüklüğüne bakılmaksızın eğvladına veya torunlarına, eğer sulbünden biri hayatta değil veya nesli kesilmişse, evlatlarının halifelerinden birine verilmesi şart koşulmuştur³⁸.

Sekiz yıla yakın bânisi olduğu Üsküdâr Mevlevihânesi meşihatinde bulunan Halil Nûman Dede, 27 Recep 1213/4 Ocak 1799 tarihinde vefat etmiş ve Üsküdâr Mevlevihânesi Türbesi'ne defnedilmiştir³⁹.

Nûman Dede'nin Mevlevî şeyhi olması ile birlikte Üsküdâr halkı dilinde şu söz dolaşır olmuştur:

“Üsküdâr'da vardır üç Nûlah evi; Mevlevî ve dünyevî ve uhrevî”

Bu üç Numan'ın dünyevisi; mukataât ve ilzâm ile meşgul olan ve 1208/1794 yılında vefat eden Selanikli el-Hac Numan Bey, uhrevîsi; 1211/1797 senesinde vefat eden Seyyid Muhammed Paşazâde Numan Bey; Mevlevîsi ise; ma'lum olduğu üzere 1213/1799'da vefat eden Halil Numan Dede'dir.

Bu üç Numan'ın vefatlarından sonra da Üsküdarlılar;

“Üsküdar'da kalmadı dünya evi, dünyevî ne uhrevî, ne Mevlevî” sözünü söyler olmuşturlardır⁴⁰.

2. Mehmed Hüsameddin Dede (ö. 1216/1801)

Nûman Dede'nin vefatından sonra yerine vakfiye şartnamesinde belirttiği gibi oğlu Hüsameddin Dede geçmiştir ki, Üsküdâr Mevlevihânesi'nin XIX. yüzyıldaki ilk, dergâhın ise ikinci şeyhidir.⁴¹ Üç sene meşihat makamında irşâd faaliyetlerinde bulunmuş ve 1216/1801 senesinde vefat etmiş ve Üsküdâr Mevlevihânesi hazîresine defnedilmiştir.⁴² Hüsameddin Dede'nin vefatıyla, Nûman Dede'nin soyundan kimse kalmamıştır⁴³.

si tarihçesinde; Nûman Dede'nin azl tarihi ve Üsküdâr Mevlevihânesi'ni tesis tarihi 1205/1790 tarihi olarak verilmektedir. Bk. Mehmed Süreyya, *Sicill-i Osmânî*, (hzl. O. Hülâgû-M. Ekincikli-H. Savaş) İstanbul 1998, C. IV/11, S. 572; *Sefine-i Evliyâ*, C. V, s. 225.

³⁷ *Sefine-i Evliyâ*, C. V, s. 224; *Sicill-i Osmânî*, IV/11, 572; B. Tanman, a.g.m., s. 348.

³⁸ *Sefine-i Evliyâ*, C. V, s. 224. Bu gün mevcut olmayan bu vakfiye muhtemelen dergâhın yedinci şeyhi Ârif Himmetî Dede döneminde, dergâhta çıkan ve büyük hasara sebep olan yangında yok olmuştur. Yangınla ilgili bk. *Sefine-i Evliyâ*, V, 229.

³⁹ *Sefine-i Evliyâ*, V, 225; *Sicill-i Osmânî*, IV/11, 572; İ. Hakkı Üsküdârî, a.g.e., s. 89; İ. Hakkı Konyalı, a.g.e., I, 212; B. Tanman, a.g.m., s. 348. Osman Şevki, Nûman Dede'nin Galata Mevlevihânesinden azlini 1205/1790, vefat tarihini de 1213/1798 olarak verdiği halde, Dede'nin şeyhlik süresi iki yıl göstermiştir ki bu yanlıştır. Bk. Osman Şevki, a.g.e., s. 9.

⁴⁰ Üç Numan'la ilgili geniş bilgi için bk. *Tarih-i Cevdet*, C. VI, s. 108; *Sicill-i Osmânî*, C. IV/11, s. 572; *Sefine-i Evliyâ*, C. V, s. 224.

⁴¹ Osman Şevki, a.g.e., s. 1; *Sefine-i Evliyâ*, V, 227; *Zâkir Şükrü*, a.g.e., s. 24; İ. Hakkı Üsküdârî, a.g.e., s. 89; İ. Hakkı Konyalı, a.g.e., I, 212.

⁴² Osman Şevki, a.g.e., s. 1; İ. Hakkı Üsküdârî, a.g.e., s. 89; İ. Hakkı Konyalı, a.g.e., I, 212.

⁴³ Nûman Dede'nin, Muhammed Sâdık isminde bir halifesi var idi ise de, Nûman Dede'nin Üsküdâr Mevlevihânesi'ne vakfettiği İzmir'in Tire Kasabası'nda bulunan çiftliğin idaresi ile meşgul iken 1207/1792 se-

3. Ali Nâilî Dede (ö. 1217/1802)

Tercüme-i hâli ile ilgili hiçbir bilgiye sahip olmadığımız Moralı⁴⁴ Ali Dede, 1216/1801'de Hüsameddin Dede'nin vefatı üzerine, Nûman Dede neslinden kimse bulunmadığı için Üsküdâr Mevlevîhânesi meşihatına tayin edilmiş, bir yıl bu görevi ifâ ettikten sonra 1217/1802 tarihinde vefat etmiştir. Mezarı mevlevîhânesinin hazîresindedir⁴⁵.

4. İsmail Hulûsî Dede (ö. 1219/1804)

Ali Dede'den sonra iki sene Üsküdâr Mevlevîhânesi'nde şeyhlik yapan Doğanî İsmail Ağa'nın⁴⁶ oğlu Hulûsî Dede 1219/1804 senesinde vefat etmiş ve türbeye defnedilmiştir⁴⁷. Kâmil ve fâzıl bir şeyh olarak bilinen Hulûsî Dede'nin vefatına Surûrî şu mısraları tarih düşmüştür:

*Deli kederle Surûrî-i muhlis tarih,
Çekildi çile-i kabre dönüb Hulûsî Dede (1220/1805)⁴⁸*

5. Mehmed Emin Dede (ö. 1228/1813)

Yine hakkında fazla malumat bulunmayan Emin Dede, Hulûsî Dede'den sonra geçtiği Üsküdâr Mevlevîhânesi postunda sekiz seneye yakın irşadda bulunmuştur. Bu dergâhta yedi seni sekiz ay şeyhlik yapan⁴⁹ ve “yeşil taçlı” diye maruf⁵⁰ olan Emin Dede, 15 Rebiülevvel 1228/1813 tarihinde vefat etmiştir. Türbede medfündür⁵¹.

6. Abdullah Necîb Dede (ö. 1252/1836)

1199/1785 tarihinde doğan ve Galata Mevlevîhânesi'nin Şeyh Galib Dede'den sonraki postnişini Mehmed Rûhî Dede (ö. 1225/1810)'nin oğlu olan Abdullah Necîb Dede'nin meşihati 1228/1813 senesinin Cemâziyelevvel'in onuncu günü gelmiş, yirmi birinci Cumartesi günü de posta geçmiştir⁵².

Galata Mevlevîhânesi şeyhi olan babasının vefatından iki yıl sonra, Üsküdâr Mevlevîhânesi postnişini olmuş ve bu tarihten itibaren XIX. yüzyıl boyunca uzun bir süre Üsküdâr Mevlevîhânesi meşihat makamı, bu ailenin elinde bulunmuştur.

nesinde vefat etmiş ve Tire'nin Arpacılar Köyü civarına defnedilmiştir. Mezar taşında “*Sabıkan Galata Mevlevîhânesinde şeyh olan Yiğit Ali Paşazâda Şeyh Nûman Bey'in hulefâsı, merhum ve mağfûr eş-Şeyh Muhammed Sadık Dede*” yazılıdır. Bk. *Sefine-i Evliyâ*, V, 227.

⁴⁴ Osman Şevki, *a.g.e.*, s. 9.

⁴⁵ *Sefine-i Evliyâ*, V, 227; *Zâkir Şükrü*, *a.g.e.*, s. 24; İ. Hakkı Üsküdârî, *a.g.e.*, s. 89; Osman Şevki, Ali Nâilî Dede'nin vefat tarihini 1218/1803, şeyhlik müddetini de iki yıl olarak vermektedir. Bk. Osman Şevki, *a.g.e.*, s. 9.

⁴⁶ Osman Şevki, *a.g.e.*, s. 9.

⁴⁷ *Sefine-i Evliyâ*, V, 227-228; *Zâkir Şükrü*, *a.g.e.*, s. 24; İ. Hakkı Üsküdârî, *a.g.e.*, s. 89.

⁴⁸ *Sefine-i Evliyâ*, V, 228. Sandukasında yazılan tarihle Surûrî'nin verdiği tarih arasında bir yıl fark bulunmaktadır ki, kaynaklar da sandukasındaki tarihle birleşmektedirler. Vefat tarihini İ. Hakkı Konyalı da 1223/1808 olarak yanlış vermiştir. Bk. *Sefine-i Evliyâ*, V, 228; *Zâkir Şükrü*, *a.g.e.*, s. 24; İ. Hakkı Üsküdârî, *a.g.e.*, s. 89; İ. Hakkı Konyalı, *a.g.e.*, s. 212.

⁴⁹ *Defter-i Dervişân II*, s. 34.

⁵⁰ Osman Şevki, *a.g.e.*, s. 9.

⁵¹ *Defter-i Dervişân II*, s. 34; *Sefine-i Evliyâ*, V, 228; *Zâkir Şükrü*, *a.g.e.*, s. 24; İ. Hakkı Üsküdârî, *a.g.e.*, s. 89; İ. Hakkı Konyalı, *a.g.e.*, s. 212.

⁵² *Sefine-i Evliyâ*, V, 228; *Zâkir Şükrü*, *a.g.e.*, s. 24; İ. Hakkı Üsküdârî, *a.g.e.*, s. 89; İ. Hakkı Konyalı, *a.g.e.*, s. 212.

Nûman Dede zamanından beri hiçbir tamir geçirmeyen ve harabeye yüz tutan Üsküdar Mevlevihânesi, Abdullah Necîb Dede ile beraber önemli bir onarım faaliyetine sahne olmuştur. Faal ve gayretkeşliği ile tanınan⁵³ Necîb Dede, muhtemeldir ki, babası Rûhî Dede'nin nüfûzunu da kullanarak Padişah II. Mahmud tarafından dergâhın tamir ettirilmesine muvaffak olmuştur. Bu onarım esnasında Müşir Ahmed Fevzi Paşa, II. Mahmud tarafından bina emini tayin edilmiş ve dergâh 1250/1834 tarihinde onarılmıştır. Pertev Paşa da bu onarım için bir manzume yazmış ve şu mısraları tarihi düşmüştür:

*Yine şadân kılda ruh-ı Mevlânâ'yı Mahmud Han
Yapıldı tarh-ı zîb efzâ bu a'lâ Mevlevihâne. 1250/1834*

Dergâhın II. Mahmud tarafından tamir ettirilmesini başaran Necîb Dede, dergâhın vakıflarıyla ilgili sıkıntıları da gidermeye çalışmıştır. Bu mealde, Nûman Dede tarafından dergâha vakfedilen ve bir müddet dergâh mensubu bazı dervişlerce işletildiği anlaşılan, daha sonra da kiraya verilen⁵⁴ Mahmudlar Çiftliği, son zamanlarda başkalarının eline geçmiş, Necîb Dede bu çiftliği geri almak için gayret sarf etmişse de muvaffak olamamıştır⁵⁵.

Üsküdar Mevlevihânesi'nde yirmi dört sene şeyhlik yapan Abdullah Necîb Dede 27 Cemâziyelâhir 1252/1836 günü vefat etmiş ve türbeye defnedilmiştir⁵⁶.

7. Ahmed Ârif Himmetî Dede (ö. 1290/1873)

Galata Mevlevihânesi şeyhi Mehmed Rûhi Dede'nin diğer oğlu olan ve biraderi Abdullah Necîb Dede'nin vefatı üzerine Üsküdar Mevlevihânesi postuna geçen Ârif Dede, Beşiktaş Mevlevihânesi şeyhi ve aynı zamanda Yenikapı Mevlevihânesi Şeyhi Osman Selahaddin Dede'nin mürebbsi Kadrî Dede (meşihat dönemi 1234/1818-1267/1850)'nin yetiştirdiği mevlevilerdendir⁵⁷. Âbid ve zâhid Mevlevî kişiliği ile dikkat çeken Kadrî Dede'nin bu özelliği Osman Selahaddin Dede ile Yenikapı Mevlevihânesine aktarıldığı gibi Ârif Dede ile de Üsküdar Mevlevihânesi'nde temsil edilmiştir⁵⁸.

Ârif Dede ile beraber Sultan Abdülmecid dömeminde (1839-1861) dergâh 1260/1844-1268/1852 tarihleri arasında bir çok tamirat geçirmiştir. Yaklaşık sekiz senelik tamirat süresi zarfında dergâhın müstemilatı ihtiyaç duydukça tamir ve tevsiye edilmiştir⁵⁹.

Ârif Dede zamanında bir de yangın geçiren dergâhın bütün müstemilatı yok ol-

⁵³ *Sefine-i Evliyâ*, V, 229; İ. Hakkı Konyalı, *a.g.e.*, s. 212.

⁵⁴ Başbakanlık Osmanlı Arşivi'nde bulunan 1240/1824 tarihli bir senette "Tire'deki Mahmudlar çiftliğinin 4500 kuruş karşılığında kiraya verildiğini" göstermektedir. Bk. BOA, Cevdet Tasnifi, Nr: 28316, (1240/1824).

⁵⁵ *Sefine-i Evliyâ*, V, s. 228.

⁵⁶ Osman Şevki, *a.g.e.*, s. 9; *Sefine-i Evliyâ*, C. V, s. 229; *Zâkir Şükrü*, *a.g.e.*, s. 24; İ. Hakkı Üsküdarî, *a.g.e.*, s. 89; İ. Hakkı Konyalı, *a.g.e.*, s. 212.

⁵⁷ Ayvansarâyî, *a.g.e.*, C. II, S. 107; Hüseyin Fahreddin Dede, *a.g.e.*, s. 3; *Sicill-i Osmânî*, C. IV/1, s. 64, C. I, s. 264; *Zâkir Şükrü*, *a.g.e.*, s. 107; *Sefine-i Evliyâ*, C. V, s. 179.

⁵⁸ E. Işın, *a.g.m.*, s. 132. Şeyhine son derece bağlı olan Ârif Dede, Beşiktaş Mevlevihânesi'nin yıkırılması ve Bahâriye taşınması esnasında hazîrede bulunan diğer nâşlar Bahâriye Mevlevihânesi'ne taşınırken, Ârif Dede, kadrî Dede'nin naşının Üsküdar'a taşınmasını istemiş ve 2284/1867 yılında icra edilen bir merasimle Dede'nin nâşi Üsküdar Mevlevihânesi'ne taşınmıştır. Bk. Defter-i Dervişân II, s. 78; İ. H. Üsküdarî, *a.g.e.*, s. 89; *Sefine-i Evliyâ*, C. V, s. 179.

⁵⁹ BOA, İrade Dahiliye (ID) 4487 (21 Recep 1260/1844), BOA, ID 4834 (6 Ml 1261/1845), BOA, ID 8530 (14 Muharrem 1264/1848), BOA, ID 4184 (22 Ramazan 1265/1849), BOA, ID 11225 (Gurre-i Şaban 1265/1849), BOA, ID 13140 (21 Zilkade 1266/1850), BOA, NSEK 14238 (21 Muharrem 1267/1851), BOA, ID 7379 (12 Zilkade 1267/1851), BOA, NSEK 14629 (5 Safer-13 Şaban 1268/1852).

muştur. Ârif Dede'nin önderliğinde hayır sahiplerinin de katkılarıyla 185/1868 yılında meydan odası, somathane, mutfaktan müştemil bir daire-i mahsusa, dört derviş hücre-si ve türbenin üzerine bir ism-i celâl odası yapılmıştır. Muhibb,ndan Asım Molla Bey bu inşaya şu tarihi düşmüştür:

*Yapıldı gayret-i Mevlânâ ile bu hücre-i molla,
Makâm-ı zıkr ism-i zât-ı a'ladır mürîdâna,
Yazıp tarihini derviş Âsım eyledi takdîm,
Dil ü aşk ile Allah de erenler gel bu medâna. 1285/1868.*

Bu inşâdan sonra Ârif Dede, tedârik ettiği 150 cilde yakın çeşitli kitapları dergâha vakfederek hücrelerinde yaptırdığı bir dolaba koymuştur. Bu arada semâhane mütevellilerin müracaatlarına rağmen tamir olunmamış ve ism-i celâl odası semahane yapılmıştır⁶⁰.

Mevlevî bestekârlardan kabul edilen Ârif Dede, Mâhurdan bir âyin-i şerif bestelemiş fakat unutulmuştur⁶¹.

Üsküdâr Mevlevihânesinde otuz sekiz seneye yakın postnişinlik makamında bulunan Ârif Dede, Cemâziyelâhir 1290/1873 senesinde vefat etmiş ve türbeye defnedilmiştir⁶².

8. Mehmed Zekî Dede (ö. 1299/1881)

Bursa Kassâm-ı Askerî Kalemî'nden Manisalı Mehmed Refik Efendi'nin oğludur. 1227/1821'de Bursa'da doğmuştur. İlmî tahsilini tamamladıktan sonra Bâb-ı Zemîn Cami imametine ve Mahkeme-i Şer'iyye katipliğinde bulunmuştur. Daha sonra Bursa Mevlevihânesi'nde Şeyh Mehmed Dede'ye intisab ederek çile çıkarmış, tâlik hatına çalışarak hat sanatındaki maharetini geliştirmiştir. 1271/1854'de Bursa'da vuku bulan büyük deprem neticesinde Sa'di Tekkesi bitişiğindeki evini satarak İstanbul'a gelmiş, yazdığı levhaları satarak, kitap tahrîr ve Mesnevî tedris ederek maişetini temin etmiş daha sonra Fetvahâne'de ta'lik muallimi olmuştur.

Bir süre Yusuf Kamil Paşa'nın konağında kendisine tahsis edilen maaş karşılığında Mesnevî okutmuş, Paşa'nın kütüphanesinde Hâfız-ı Kütüp sıfatıyla bulunmuş ve Paşa'nın istediği kitapları istinsah etmiştir⁶³.

1291/1874 senesinde Üsküdâr Mevlevihânesini meşihatine tayin edilmiştir. Beş sene kadar şeyhlik yaptığı Üsküdâr Mevlevihânesi'nde Cumartesi günleri, Ramazan ayında da bazı camilerde Mesnevî okutmuştur. Yazmış olduğu bir çok hat eserinin yanında şairliği de vardır⁶⁴. Emin Paşa (ö. 1326/1908) ve Değirmenci İbrahim Efendi (ö. 1320/1902)⁶⁵ gibi, hatta meşhur olan talebeler yetiştirmiştir.⁶⁶ Zeki Dede'nin Türk Va-

⁶⁰ *Sefine-i Evliyâ*, C. V, s. 229.

⁶¹ Saadettin Nuzhet Ergun, *Türk Müsiki Antolojisi*, C. II, S. 637-638; İstanbul 1943, A. Gölpınarlı, *Mevlânâ'dan Sonra Mevlevîlik*, 457; Yılmaz Öztuna, *Türk Müsiki Ansiklopedisi*, C. I, s. 68, İstanbul 1969.

⁶² *Sefine-i Evliyâ*, C. V, s. 229; Zâkir Şükrü, *a.g.e.*, s. 24; İ. Hakkı Üsküdârî, *a.g.e.*, s. 89; İ. Hakkı Konyalı, *a.g.e.*, s. 212.

⁶³ İbnülemin Mahmud Kemal Inal, *Son Hattatlar*, İstanbul 1955, s. 634; *Sefine-i Evliyâ*, C. V, s. 229.

⁶⁴ *Son Hattatlar*, s. 634.

⁶⁵ Değirmenci İbrahim Efendi, Bursa Ulu Cami ve Hüdavendiğan camilerinin yazıları ve Söğüt'teki Ertuğrul Cami yazılarını yazmıştır. Bk. *Son Hattatlar*, s. 555-557; Ş. Uzluç, *a.g.e.*, s. 75.

⁶⁶ Habib Efendi, *Hat ve Hattâtân* 1305/1887, s. 249; *Sefine-i Evliyâ*, C. V, s. 229; *Son Hattatlar*, s. 634, 672-686; Şehabettin Uzluç, *Mevlevîlikte Resim ve Resimde Mevlevîler*, Ankara 1957, s. 74-75; Şevket Rado, *Türk Hattatları*, İstanbul ty., s. 226.

kıf Hat Sanatları Müzesi'nde talik hat ile yazdığı bir eseri bulunmaktadır⁶⁷.

9 Safer 1299/1881 tarihinde vefat edip Üsküdar Mevlevihânesi haziresine defnedilmiştir.⁶⁸ Vefatına Seniî Efendi şu mısraları tarih düşmüştür:

*Terk-i fâni eyledi tarihini söyle Seniî
Tekke-i bâkiye nakl etti Zekî Mevlevî. 1299/1881*⁶⁹.

9. Mehmed Hasîb Dede (ö. 1304/1886)

Ahmed Ârif Dede'nin oğlu olan Hasîb Dede 1252/1836⁷⁰ senesinde babasının Üsküdar Mevlevihânesi meşihatine atandığı yıl dünyaya gelmiştir. Üsküdar Mevlevihânesi çevresinde yetiştiği muhtemel olan Hasîb Dede'nin nasıl tahsil gördüğü ve nerede ikrar verdiği hakkında bilgi sahibi değiliz. Yalnız babasının vefatından sonra 39 yaşında bulunduğu halde onun yerine geçmesi gerekirken *Sefîne-i Evliyâ*'da nakledildiğine göre bazı halleri meşihat makamına uygun görülmediği için tayin edilmemiş, yerine Zeki Dede atanmıştır⁷¹.

Zeki Dede'nin vefatından sonra 1299/1881 tarihinde Hasîb Dede'nin mest hali geçtiği için Üsküdar Mevlevihânesi postuna geçmesi uygun görülmüş ve bu postta beş yıl hizmet ettikten sonra 1304/1886 tarihinde vefat etmiş ve dergâhın haziresine defnedilmiştir⁷².

10. Vekil Konevî Halîl Hâlid Dede (ö. 1320/1902)

Hasîb Dede'nin vefatından sonra yerine biraderi Rûhî Dede geçmesi gerekirken, Rûhî Dede'nin meczub olması sebebiyle meşihat oğlu **Ârif Efendi**'ye tevcih edilmiştir. Fakat Ârif Efendi de küçük yaşlarda bulunduğundan dolayı, Üsküdar Mevlevihânesi meşihatının işlerini yürütmek üzere Konyalı Hâlid Dede Ârif Efendi'ye vekil tayin edilmiştir. Kaynaklarda verilen bilgilerden anlaşıldığına göre; on altı yıla yakın bu makamda vekil olarak bulunan Halîl Dede'nin vefatından sonra yerine daha sonra Galata Mevlevihânesi şeyhi olan Ahmed Celaleddin Dede tayin edilip, bu makam Ârif Efendiye tevcih edilmediği için Üsküdar Mevlevihânesi tarihinde sadece ismi anılır olmuş⁷³, onun yerine Vekil Hâlid Dede şeyh sayılmıştır⁷⁴.

Ehl-i takva, zâhid ve aşık bir Mevlevî olarak bilinen Hâlid Dede, 1320/1902⁷⁵ senesinde bir sabah namazını müteakib zikir ve tefekkür ile meşgul iken secde halinde vefat etmiş, bir çok ilim ve tarikat erbabının da iştirakleriyle Kadirî şeyhi Abdüşşekür

⁶⁷ Z. Cihan Özsayiner, "Mevlevî Hattatlar", IX. Vakıf Haftası kitabı, Ankara 1992, s. 126.

⁶⁸ *Sefîne-i Evliyâ*, C. V, s. 229; *Zâkir Şükrü*, a.g.e., s. 24; İ. Hakkı Üsküdarî, a.g.e., s. 89; İ. Hakkı Konyalı, a.g.e., s. 212; *Son Hattatlar*, s. 634.

⁶⁹ *Son Hattatlar*, s. 635.

⁷⁰ *Sefîne-i Evliyâ*, C. V, s. 231.

⁷¹ *Sefîne-i Evliyâ*, C. V, s. 229.

⁷² *Sefîne-i Evliyâ*, C. V, s. 229; *Zâkir Şükrü*, a.g.e., s. 24; İ. Hakkı Üsküdarî, a.g.e., s. 89; İ. Hakkı Konyalı, a.g.e., s. 212.

⁷³ Ârif Dede, kendi yerine vekalet eden Hâlid Dede'nin vefatından sonra asaleten Üsküdar Mevlevihânesi şeyhliğine atanmışsa da, tahsil ve terbiyesinin noksanlığı ve mübtelâ-yı sû-i akrân olması sebebiyle, 1326/1908 senesinde Abdülhalîm Çelebi tarafından meşihati kaldırılmıştır. Bk. *Sefîne-i Evliyâ*, C. V, s. 235.

⁷⁴ *Sefîne-i Evliyâ*, C. V, s. 230; *Zâkir Şükrü*, a.g.e., s. 24. Tomar-ı Tekâyâ da ise, 1901 tarihine kadar bu dergahta vazife yapan şeyhlerin sayısı 10 olarak verilmektedir. Halbuki sadece XIX. asırda bu dergahta vazife yapan şeyhlerin sayısı ondur. Bk. M. E. Kılıç, a.g.em., s. 269.

⁷⁵ *Sefîne-i Evliyâ*, C. V, s. 230; *Zâkir Şükrü*, a.g.e., s. 24; İ. Hakkı Üsküdarî, a.g.e., s. 89; İ. Hakkı Konyalı, a.g.e., s. 212.

Efendi (ö. Şubat 1921)⁷⁶ tarafından Üsküdâr Yeni Cami’de kaldırılan cenaze namazından sonra, Üsküdâr Mevlevîhânesi haziresine defnedilmiştir⁷⁷.

XIX. yüzyılın sonlarına tesadüf eden bu yıllarda Üsküdâr Mevlevîhânesi’nde bulunan dervişlerle ilgili bazı bilgiler de mevcuttur. Konya Mevlana Müzesi’nde bulunan bir belgeye göre bu yıllarda Üsküdâr Mevlevîhânesi’nde yaşayan dervişlerle ilgili malumatlar şöyledir:

“Üsküdâr Mevlevîhânesi’nde hücrenişin dervîşânın isim ve mahallâtı ile tarih-i duhülleridir:

1- Afyonkarahisarlı Deirviş Osman. Arif. 1268/1852’de doğmuş, 1219/1803(?)⁷⁸’de Afyonkarahisar’da ikrâr vermiş, 1288/1871 senesinde hücreye çıkmıştır. Okuma ve yazması yoktur.

2- Dersaadette Üsküdârlı Aşçı Dervîş Rıza b. Muhammed Efendi. 1296/1879 doğumlu, 1319/1901’de Yenikapı’da ikrâr vermiş, 1322/1904 senesinde hücreye çıktı. Okur, yazar.

3- Üsküdârlı dervîş Hasan b. Osman Sıdkı. 1296/1879 doğumlu, 1313/1895’te Kahire Mevlevîhânesi’nde ikrâr vermiş, 1316/1898 tarihinde hücreye çıkmıştır. Arapça bilir.

4- Bursa’lı aşçı Hafız Muhammed. 1287/1870 doğumlu 1320/1901 tarihinde Afyonkarahisar’da ikrâr vermiş, 1329/1904’de hücreye çıkmıştır. Okur yazar, hâfız-ı Kur’an ve âyinhandır.

5- Kemalî Aşçı Tahir b. Hüseyin. 1268/1852 doğumlu, 1295/1878 senesinde Kalekapısı (Galata)’nda ikrâr vermiş, 1313/1895 senesinde Eskişehir Mevlevîhânesi’nde ikmal-i hizmet yapıp hücreye çıkmıştır. Okuması yoktur.

6- Dersaadette Üsküdâr Mevlevîhânesi’nde Türbedâr Ârif Dede. 1278/1861 doğumlu.

7- Dersaadette Üsküdâr Mevlevîhânesi’nde Ferruh Dede b. Ahmed Kemaledden Çelebi⁷⁹. 1283/1866 doğumlu, 1299/1882 senesinde hücreye çıkmıştır⁸⁰.

11. Ahmed Celaleddin Dede (ö. 1946)

Yerine posta tayin edilen ve daha çok Galata Mevlevihanesi son şeyhi diye meşhur olan Ahmed Celaleddin Dede, zamanının dirayetli şeyhlerinden Gelibolu ve Mısır Mevlevihanelerinde şeyhlik yapmış olan Hüseyin azmi Dede’nin oğludur⁸¹. Babasının Mısır şeyhliği sırasında Ezher’de tahsilini tamamlamış, aynı zamanda Mısır Hidivi Birinci Abbas’ın kölesi Mehmed Subhi Bey’den ney üflemesini öğrenmiş, Farsça tahsil etmiş, 1290/1873 yılında yirmi üç yaşında çileye girmiş, sırasıyla dergahta ayakçılık, meydançılık ve kazancılık hizmetlerini görmüştür. Çilesini tamamladıktan sonra da Kahire Mevlevihanesi’ne kudümzenbaşı ve neyzenbaşı olarak tayin edilmiştir⁸². 1311/1893 yı-

⁷⁶ *Sefîne-i Evliyâ*, C. I, s. 119.

⁷⁷ I. Hakkı Üsküdârî, *a.g.e.*, s. 89.

⁷⁸ Mevlevî çilesi 1001 gün olduğuna göre doğru tarih 1285/1868 olsa gerektir.

⁷⁹ Terceme-i hâli için bk. *Sefîne-i Evliyâ*, C. V, s. 233-234.

⁸⁰ *Konya Mevlânâ Müzesi Arşivi*, (KMMA), Zarf No: 68/43.

⁸¹ *Sefîne-i Evliyâ*, C. V, s. 237; Reşat Ekrem Koçu, *Istanbul Ansiklopedisi*, İstanbul 1958, I, 334; Şehabettin Uzluk, “Galata Mevlevîhânesi ve Şeyh Ahmed Celaleddin Baykara Dede Efendi”, *III. Milli Mevlânâ Kongresi (Tebliğler)*, 12-14 Aralık 1988, Konya 1989, s. 298.

⁸² R.E. Koçu, *a.g.e.*, C. I, s. 334; Ş. Uzluk, *a.g.m.*, s. 298; Abdullah Uçman, “Ahmed Celaleddin Dede”, *DIA*, C. II, 53.

İnada babasının vefatı üzerine babasının şeyhliği büyük kardeşi Muhammed Şemseddin Efendi'ye verilmiş⁸³, A. Celaleddin Dede de bir müddet sonra Üsküdar'a dönerek bir ev satın almış ve Üsküdar'a yerleşmiş, uzunca bir süre münzevî bir hayat yaşamıştır. 1326/1908 yılında Üsküdar Mevlevihanesi postnişini olarak tayin edilmiş ve Üsküdar Mevlevihanesi'nde önce vekaleten daha sonra da asaleten postnişin olarak bulunduğu 1908-1910 yılları arasındaki iki yıllık süre zarfında, Üsküdar'da Mevlevîliği temsilindeki kabiliyeti, mesnevihanlığı ve musikişinaslığı ile halkın ve ârifânın teveccühünü kazanmış, mevlevihaneyi ihyâ etmiştir. 1910 yılında Galata Mevlevihanesi Şeyhi Ataullah Dede'nin vefatıyla bu dergaha şeyh tayin edilmiş, tekkelerin kapatılmasına kadar vazifesini bihakkın icrâ etmiştir⁸⁴.

Ahmed Remzi Dede'nin "Üsküdar Mevlevihanesi" ismiyle telif ettiği bir risalede müşarünileyh ile ilgili şu sözleri söyler: "Peder-i müzürguvârîlerinin meşihati Mısır han-gâhına tahvîl edildiğinden ulemâ-i Kâhire'den tahsil-i kemâlât-ı ilmiyye ve ma'neviyye etmiş, mahfûzâtı kesîr ma'lûmâtı vefîr, ale'l-husus menâkıb-ı Mevleviyyeye bihakkın vâ-kıf edebiyât-ı Arabî ve Fâriside yed-i tûlâ sâhibi, mecma'-ı meâri-f tasavvufta yektâ, el-sine-i selâsede şîir ve inşâsı bihimmetâ, fâzıl-ı mütebahhir bir merd-i rânâdır"⁸⁵.

Soyadı Kanunu ile birlikte "Baykara" soyadını alan A. Celaleddin dede 1946 yılında vefatıyla birlikte Karacaahmet Mezarlığı'nda Miskinler Tekkesi'nin arkasına defnedilmiştir⁸⁶.

12. Ferruh Çelebi Efendi

Ahmed Celaleddin Dede'den sonra Üsküdar Mevlevihanesi meşihatine tayin olunan Ferruh Çelebi, Afyonkarahisar Mevlevihanesi'nde 1310/1892 yılına kadar şeyhlik makamında bulunan Kemaleddin Çelebi'nin⁸⁷ oğludur⁸⁸.

İlginç bir tesadüf olarak kendisinden sonra Üsküdar Mevlevihanesi'ne şeyh olarak tayin olacak olan Ahmed Remzi Dede, 1326/1908 senesinde Afyonkarahisar Mevlevihanesi'ne beş yüz kuruşluk maaşla hem şehzadeleri okutmak hem de çocuk yaştaki dergâh şeyhi Sakıb Çelebi yerine vekil şeyhlik yapmak üzere görevlendirilmiş, bir yıl sonra 1327/1909 senesinde de Kastamonu Mevlevihanesi'ne şeyh tayin edilince⁸⁹, yerine Ferruh Çelebi atanmış, fakat o da bir müddet sonra Üsküdar Mevlevihanesi'ne postnişin olmuştur⁹⁰.

Babası Kemaleddin Çelebi'nin Afyonkarahisar şeyhliği esnasında çile çıkarmış olan Ferruh Çelebi, *Mesnevî ve Divân-ı Kebir*' e olan hakimiyetiyle tanınmıştır. Zaman-ı meşih-

⁸³ *Sefîne-i Evliyâ*, C. V, s. 237.

⁸⁴ *Sefîne-i Evliyâ*, C. V, s. 237; R.E. Koçu, a.g.e., I, 334; Ş. Uzluk, a.g.m. s. 298; Abdullah Uçman, a.g.md., C. II, S. 53.

⁸⁵ *Sefîne-i Evliyâ*, C. V, s. 239. Ayrıca musikişinaslığı için bk. S.N. Ergun, *Türk Müsiki Antolojisi*, C. II, s. 637-638.

⁸⁶ B. Tanman, a.g.md., *DBİA*, C. I, s. 57-58; Abdullah Uçman, a.g.md., C. II, s. 53.

⁸⁷ A. Gölpınarlı, *Mevlânâ'dan Sonra Mevlevîlik*, s. 361; Süleyman Gencer, *Afyon İli Tarihi*, C. II, s. 65, 168, İzmir 1971.

⁸⁸ *Sefîne-i Evliya*, C. V, S. 232. Kemaleddin Çelebi, Mevlevî çevrelerinde sevilen ve sayılan bir şeyhtir. 1304/1886 yılında vefat eden İstanbul Yenikapı Mevlevihânesi şeyhi Osman Selahaddin Dede'nin akranı olması hasebiyle, vefatı ve gasli esnasında Eskişehir Mevlevihânesi şeyhi Hasan Hüsnî Dede ile birlikte hazır bulunmuş, şeyhin vefatından dolayı çok müteessir olduğunu ve "Vah Osman sen de mi gittin" dediğini Mehmed Ziya Bey nakletmektedir. M. Ziya, *Yenikapı Mevlevihânesi*, s. 176, 1300/1883 yılı Konya Salnâmesinde Karahisar-ı Sâhib (Afyonkarahisar) Mevlevihânesi şeyhi olarak ismi kayıtlıdır. Bk. 1300/1883 *Konya Salnâmesi*, s. 206.

⁸⁹ Ayrıca bk. Hasibe Mazıoğlu, *Ahmed Remzi Akyürek ve Şiirleri*, Ankara 1987, s. 4.

⁹⁰ *KMMA*, Dosya No: 97/14.

hati Birinci Dünya Savaşı'na tesadüf etmesi sebebiyle Üsküdar Mevlevihanesi'ne birkaç kez askerler el koymuş ve dergâh kullanılmaz bir halde terkedilmiştir. 1338/1919'da Karaman Mevlevihanesi'ne tebdil-i meşihat etmiş ise de iki sene sonra memleketi Afyonkarahisar'a giderek inzivâya çekilmiştir⁹¹. Aynı yıl yerine Afyonkarahisar Mevlevihanesi'nde selefi olan Ahmed Remzi Dede, halefi olarak üsküdar Mevlevihânesi meşihatine tayin edilmiştir.

13. Ahmed Remzi (Akyürek) Dede (ö. 1944)

Ahmed Remzi Dede'nin hayat hikayesi ile ilgili bir çok kaynakta geniş bilgiler mevcuttur⁹². Biz burada A. Remzi Dede'nin hayat hikayesinin sadece Üsküdar Mevlevihanesi şeyhliği ve Selim Ağa Kütüphanesi Müdürlüğü ile ilgili kısmını aktaracağız.

Zamanının en önemli Mevlevî simalarından biri kabul edilen ve Birinci Dünya Savaşı yıllarında Halep Mevlevihanesi şeyhliğini yürüten Ahmed Remzi Dede, Halep-Şam yoluyla Filistin cephesine giden gönüllü Mevlevî Taburu'na katılmıştır⁹³. Mevlevî Alay'ında Ahlak ve Din Dersleri vermiş, Medine'ye giderek Hz. Peygamberin kabrini ziyaret etmiş, Şam'a dönmüş ve burada Emevî Camii'nde Arapça *Mesnevî* okutmuştur. Şam'dan Halep'e döndüğü sırada Halep düşman tarafından işgal edilhdığı için de 1338/1919 yılında İstanbul'a gitmek zorunda kalmış ve aynı yıl, Üsküdar Mevlevihânesi meşihatine atanmıştır⁹⁴.

Ferruh Çelebi'nin Üsküdar Mevlevihanesi şeyhliğinden ayrılmasına tesadüf eden bu yılda dergaha postnişin olarak tayin edilen, ilmi dirayeti, mütevazi kişiliği ve Mevleviliği ihya sadedinde gayretkeşliği ile tanınan A. Remzi Dede, yukarıda Ferruh Çelebi bahsinde ifade ettiğimiz gibi kullanılmaz halde olan mevlevihaneyi ihyaya gayret etmiş, bu sadette; dergahın onarımına ihtiyacı olan kısımlarını tamir ettirmiş, şeyh dairesinin üstüne bir kat daha ilave ettirmiş, derviş hücrelerini temizletip bahçeyi düzene koymuştur⁹⁵.

1925 yılında tekkeler kapatılıncaya kadar devam eden meşihati müddetince; Üsküdar'da Mevleviliği ve Hz. Mevlana ruhunu canlandırmış, semahane on beş günde bir sema ayını düzenlemiş, Ayazma Sultan Mustafa Camii'nde ve İstanbul Bayezid Camii'nde *Mesnevî* okutmuştur. Ayrıca Meclis-i Meşayih Azalığı, Medresetü'l-irşad'ta tasavvuf hocalığı yapmıştır⁹⁶.

⁹¹ *Sefîne-i Evliya*, C. V, s. 233-234.

⁹² A. Remzi Dede'nin, Hayatı, eserleri ve ilmî kişiliği için bk. *KMMA*, Dosya No: 49/15; Hasibe Mazioğlu, *Ahmed Remzi Akyürek ve Şiirleri*, s. 1-11. Hasibe Mazioğlu bu kitapta aktardığı A. Remzi Dede'nin hayatıyla ilgili bütün bilgileri elinde bulunan ve A. Remzi Dede'nin ailesinden aldığı "*Remzinâme*"nin fotokopisinden naklettiğini belirtir. Ayrıca bkz. İbnülemin Mahmud Kemal İnal, *Son Asır Türk Şairleri*, VI-II/1408-1410; a.mlf. *Türk Şairleri*, C. I, s. 324-329; Tâhir'ül-Mevlevî (Olgun), *Çilehâne Mektupları*, (hızl: Cemal Kurnaz-Gülgün Erişen), Ankara 1995, 29-178; Ziver Tezeren, "Üstad Ahmed Remzi Akyürek", *Erciyes Dergisi*, sayı: 68, Kayseri 1983, s. 6-15; Abdullâh Satioğlu, "Kayseri Mevlevî Şeyhi A. Remzi Dede", *Erciyes Dergisi*, ay: 68, Kayseri 1983, s. 19-20; Abdulkâdir Zamantılı, "Yine Remzi Dede", *Erciyes Dergisi*, sayı: 68, Kayseri 1983, s. 21-23; A. Rıza Karabulut, *Erciyes Dergisi*, sa. 68, Kayseri 1983, s. 24-29; Kadir Özdamar, "A. Remzi Akyürek Üzerine Notlar", *Erciyes Dergisi*, sy. 68, Kayseri 1983, s. 35-39; Sezai Küçük, "Halep Mevlevihânesi" *İLAM Araştırma Dergisi*, sa. 2, Temmuz-Aralık 1998, İstanbul 1999, s. 87-90; Ahmet Cahit Haksever, *Son Osmanlı Mevlevilerinden Ahmet Remzi Akyürek*, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 2002.

⁹³ *Remzinâme*, s. 52; Tezeren, s. 8.

⁹⁴ *Remzinâme*, s. 45-48; *Nehrü'z-zeheb*, C. II, s. 263; Z. Tezeren, a.g.m., s. 8.

⁹⁵ *Son Asır Türk Şairleri*, C. VIII, S. 1408-1409; *Remzinâme*, s. 45-48; *Nehrü'z-zeheb*, C. II, s. 263; Z. Tezeren, a.g.m., s. 8; A. C. Haksever, a.g.e., s. 61.

⁹⁶ Z. Tezeren, a.g.m., s. 8-11; Mazioğlu, a.g.e., s. 6; A. C. Haksever, a.g.e., s. 63.

2 Eylül 1925'te tekkelerin kapatılması kanununun yürürlüğe girmesiyle birlikte A. Remzi Dede, Üsküdar Selim Ağa Kütüphanesi baş memurluğuna tayin edilmiş⁹⁷, burada da yoğun bir gayret içinde olmuş, kütüphanedeki kitapları tanzim ve tasnif etmiş, ilgisini çeken bazı Arapça ve Farsça eserleri tercüme etmiştir. Bu görevi esnasında da halkı irşadı bırakmamış ve Üsküdar Mihrimah Sultan camiinde Cuma hutbelerini okumuştur. Selim ağa kütüphanesinde bulunduğu sıralarda ilmi ve tasavvufi çevrelerden pek çok zevat kendisine teveccüh göstermiş, ilminden faydalanmaya çalışmıştır ki, bunlardan bazıları; Dr. Feridun Nafiz Uzluğ, Saadetin Nüzhet, Ziver Tezeren, Yaman Dede, Hakkı Süha Sezgin, A. Nihat Asya ve Prof. Dr. Nihat Çetin'dir⁹⁸.

Yaklaşık on yıl vazife yaptığı Selim Ağa Kütüphanesi'nden yaşlılığı sebebiyle Şubat 1937 tarihinde ayrılmış, önce Ankara'ya kızının yanına, daha sonra da asıl memleketi olan Kayseri'ye dönmüş ve 20 Kasım 1944 tarihinde hayata gözlerini yummuştur. Kabri, Kayseri Seyyid Bürhaneddin Dergâhındadır⁹⁹.

Üsküdar Mevlevihanesi, tekkelerin kapatılmasıyla birlikte Cumhuriyet döneminde terk edilmiş ve zamanla harap düşen binalar -harem bölümü hariç- 1975-1980 yılları arasında bazı hayır severlerin yardımıyla onarılmıştır. Günümüzde semahane-türbe kısmı ziyaretçilere açık tutulmakla ve bazı kültürafaliyetlerine ev sahipliği olmaktadır. Selamlık, mutfak ve dedegân daireleri ise Vakıflar Genel Müdürlüğü'ne bağlı inşaat birimi tarafından kullanılmaktadır.

Bu gün semahanesinin altında bulunan türbesinde yukarıda ismi geçen bir çok Mevlevî şeyhini misafir ettiği gibi, neydeki mahareti ve bazı saz eserleri bestelemesindeki şöhreti herkesçe bilinen, vücûda getirdiği "Hicaz Peşrevi" mevlevîhânelerde çokça icra edilen Aziz Dede (ö. 1323/1905)¹⁰⁰ ve son Osmanlı Kaptan-ı Deryası ve Bahriye Nâzırı, hattat, ressam, minyatür sanatçısı Ahmed Vesim Paşa (ö. 1328/1910)'ya¹⁰¹ ev sahipliği yapan Üsküdar Mevlevihanesi, semahanesinde ney seslerinin coşacağı, içinde *Mesnevî* derslerinin yankılanacağı, bahçesine Mevlana aşıklarının dolacağı günleri beklemektedir.

⁹⁷ Z. Tezeren, a.g.m., s. 8-11; A. Süheyl Ünver, "Osmanlı İmparatorluğu Mevlevîhâneleri ve Son Şeyhleri", *Mevlânâ Göldestesi*, Konya 1964, s. 38.

⁹⁸ H. Mazıoğlu, a.g.e., s. 6.

⁹⁹ H. Mazıoğlu, a.g.e., s. 12. Z. Tezeren, a.g.m., s. 11; A. Satioğlu, a.g.m., s. 20; A. Zamantılı, a.g.m., s. 23; A.R. Karabulut, a.g.m., s. 24; K. Özdamar, a.g.m., s. 39; A. C. Haksever, a.g.e., s. 66.

¹⁰⁰ *Hoş Sadâ*, s. 93-96; S.N. Ergun, *Türk Müsiki Antolojisi*, C. II, s. 501-512; Y. Öztuna, *TMA*, C. I, s. 90.

¹⁰¹ Bir çok tabloya imza atan ve bir tablosu Galata Mevlevîhânesinde bulunan Ahmed Vesim Paşa'nın Deniz Müzesi'nde, 1311/1893 ve 1323/1905 tarihli nesih hat ile yazdığı kur'an-ı Kerimler bulunmaktadır. 1323/1905 tarihli Kur'an-ı Kerim'in sonunda "Ketebe Ahmed Vesim el-Mevlevî" ibaresi vardır. 1311/1893 tarihli Kur'an-ı Kerim'in Medine ve Mekke minyatürlü olması da ilginç bulunmuştur. Ahmed Vesim Paşa'nın Galata Mevlevîhânesi'ndeki bir ayini resmeden ve minyatür içinde de kendisini de gösteren bir çalışması da meşhurdur. 1305/1887 tarihli olan bu minyatürde, Ahmed Vesim Paşa; Abdülvahid Çelebi, Galata Şeyhi Atullah dede, Kasımpaşa Şeyhi Ali Dede, Selanik Şeyhi Eşref Dede, Yenikapı Şeyhi Mehmed Celaleddin Dede, Üsküdar Şeyhi Vekil Halid Dede, Manisa Şeyhi Abdülhalim Dede, Semazenbaşı Hacı Hialil Efendi, Bahâriye Şeyhi Hüseyin Fahreddin Dede, Sernâyî Cemal Dede, Üsküdar Küçük Şeyhi Arif Efendi ve kendisini resmetmiştir. Bk. Ş. Uzluğ, a.g.e., s. 76-77; Z.C. Özsayiner, a.g.m., s. 127. Bu minyatür için bk. A.S. Ünver Defterleri, Süleymaniye Kütüphanesi, Def. No: 77.